

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У СТРУКТУРІ ДЕПОЗИТНОГО ПОРТФЕЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено сучасні тенденції залучення депозитних ресурсів у банківську систему України, здійснено аналіз змін у структурі депозитного портфеля комерційних банків. Розглянуто основні напрями ефективної депозитної політики банків.

Ключові слова: пасиви, депозит, строкові депозити, депозитний портфель, депозитна політика.

Підсумки економічного розвитку країни за минулий рік свідчать про збереження основних кризових тенденцій банківського сектору, що характеризуються розладом системи перерозподілу грошових потоків, який викликає загальне ослаблення фінансової системи та економічний спад. Ефективність функціонування банків насамперед залежить від стабільності і достатності їх ресурсної бази. Останнім часом, унаслідок розширення обсягів активних операцій, перед банками постає гостра потреба у пошуку нових джерел для формування власного ресурсного потенціалу, а також нових методів і механізмів, що забезпечують стабілізацію процесу формування ресурсної бази та депозитного залучення коштів, які гарантували б максимальну віддачу від використовуваних ресурсів у процесі досягнення банком поставлених цілей. Тому проблема формування банками ресурсної бази за рахунок розширення можливостей залучення депозитів та їх ефективного використання є актуальною.

Важливу роль у теоретичному дослідженні понятійного апарату, елементів депозитної політики банку, її складових частин відіграють наукові праці А. Вожжова [1], О. Дзюблюка [2], І. Кравченка [3], С. Козьменка [4] та інших вчених. Зокрема, праці В. Геєця, А. Герасимовича [5], Н. Дребот [6], А. Мороза, В. Міщенко, С. Науменкової [7], Л. Примостки [8], М. Савлука [9] висвітлюють проблеми формування банками депозитних ресурсів, методи управління ними, напрями активізації депозитної діяльності банків.

Разом з тим, у роботах вчених недостатньо окреслені особливості ефективного управління банками депозитними ресурсами, відсутня належна методологічна оцінка дієвості депозитної політики банків, не знайшли достатнього висвітлення питання оптимального співвідношення депозитних інструментів.

Метою статті є дослідження змін у структурі депозитів на ринку банківських послуг та обґрунтування напрямів підвищення ефективності формування депозитного портфеля банками.

Депозити були і залишаються основним джерелом швидкого формування пасивів банку та найбільш достовірним індикатором довіри до банківської установи, а залучення вкладів населення є найбільш реальним та економічно вигідним джерелом формування інвестиційних ресурсів для економіки держави. Крім того, депозити є одним із найголовніших джерел ресурсів, у процесі вкладення яких відбувається

формування прибутку банку, а сама наявність депозитів (депозитної бази) є значно більшою цінністю, ніж величина економічного ефекту (процентного прибутку), отриманого в результаті їх розміщення. Це пов'язано з тим, що в процесі обслуговування депозитних рахунків банківська установа має можливість надання цілого комплексу інших банківських інструментів, що іноді формують довготривалі партнерські стосунки.

На жаль, сума вкладів від фізичних та юридичних осіб у банках є недостатньою для задоволення потреб кредитного та інвестиційного фінансування економіки, що розвивається. Відомим є факт про наявність значної кількості рахунків українських громадян в іноземних банках, ресурси яких ніяким чином не працюють на українську економіку. Тому виникнення та ефективна діяльність такої структури, як Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, є однією з базових умов зростання величини вкладів у банківську систему України, а через неї і в економіку загалом [10].

Важливість залучення банками коштів для здійснення своєї діяльності у кредитуванні та інвестуванні відображена у таблиці 1, де зобов'язання банку складають 85% пасивів, а власний капітал лише – 14-15%.

Джерелами формування фінансових ресурсів є пасиви банку. За своїм складом вони неоднорідні і складаються з капіталу і зобов'язань банку перед вкладниками і кредиторами. У структурі зобов'язань загальна сума залучених комерційними банками коштів підприємств, організацій та фізичних осіб у національній та іноземній валюті стабільно зростала протягом 2010-2012 років, сягнувши на початок 2013 року 957872 млн. грн. проти 804363 млн. грн. у 2010 році [11]. Темпи приросту обсягу пасивів та зміна їх структури свідчать, що ситуація на ринку депозитних послуг порівняно з минулим роком дещо погіршилась.

Основними джерелами фінансування активних операцій, які становлять найбільшу питому вагу у структурі банківських пасивів, виступають строкові депозити та кошти на поточних рахунках. Останнє джерело ресурсів, на відміну від строкових депозитів, є більш дешевим, але разом з цим становить групу зобов'язань, яка характеризується підвищеним рівнем ризику. Як відомо, залучені депозити поділяють залежно від термінів строкових угод і згідно з класифікацією Національного банку утворюють п'ять груп: 1) до 31 дня (місяць); 2) від 32 до 92 днів (квартал); 3) від 93 до 183 днів (півріччя); 4) від 184 до

365 днів (рік); 5) понад 365 днів (довгострокові депозити) [5]. Відповідно, депозити перших чотирьох груп є короткостроковими, а депозити п'ятої групи – довгострокові. При цьому простежується певна закономірність, що при високих темпах інфляції підприємства і населення здебільшого уникають

строкових депозитів. Населення у такому випадку зберігає кошти поза банківської системою у вигляді вільноконвертованої валюти, а підприємства – на розрахункових рахунках, швидкість обертання грошей на яких в умовах інфляції дуже висока.

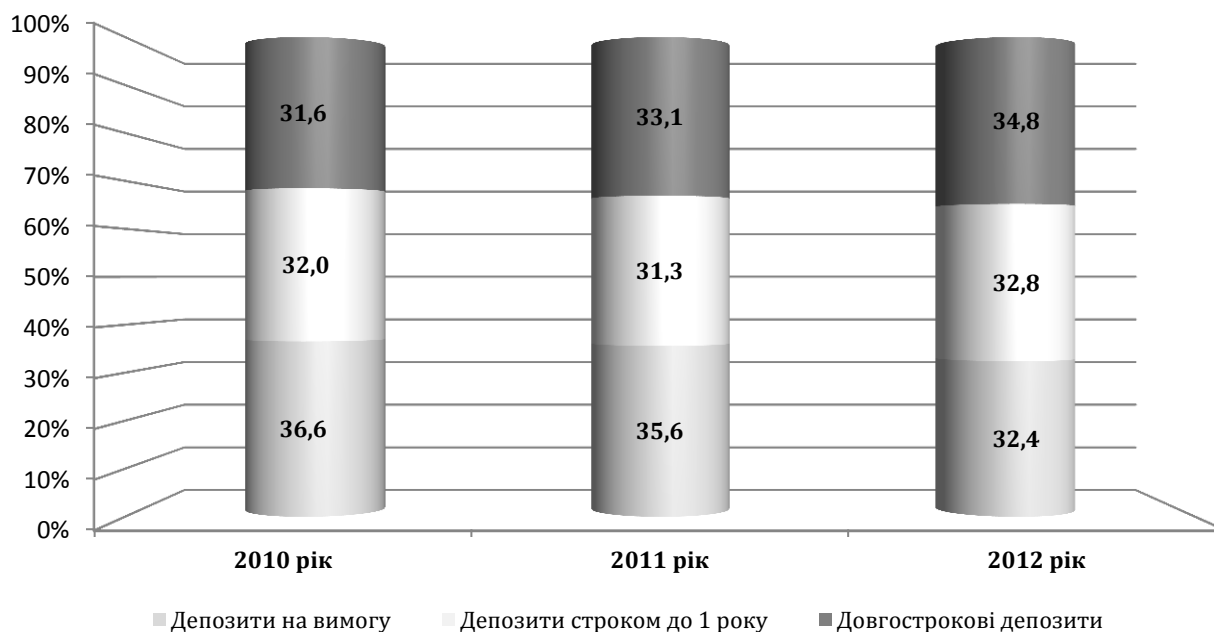
Таблиця 1. Питома вага капіталу та зобов'язань у пасивах комерційних банків України за період 01.01.2011 – 01.01.2013 рр. [11]

млн. грн

Показники	Станом на 01.01.2011 р.		Станом на 01.01.2012 р.		Станом на 01.01.2013 р.		Темпи приросту 01.01.2012 р./ 01.01.2011 р., %	Темпи приросту 01.01.2013р./ 01.01.2012 р., %
	сума	%	сума	%	сума	%		
Пасиви, у тому числі:	942088	100	1054280	100	1127192	100	110,6	106,5
Капітал	145857	14,6	171865	14,7	175204	15,0	115,1	101,9
Зобов'язання	804363	85,4	898793	85,3	957872	85,0	110,5	106,2

Дані рис. 1 свідчать про те, що питома вага різних ресурсних складових у загальному обсязі депозитних ресурсів за останні три роки практично не змінювалась і

розподілялась майже у рівних пропорціях. Позитивним моментом є лише те, що за цей період спостерігається приріст обсягу довгострокових депозитних ресурсів, які не втратили стабільності.

Рис. 1. Динаміка залучення депозитних коштів у банківську систему України

Для більш детального дослідження природи депозитних ресурсів розглянемо їх формування у розрізі національної та іноземної валюти. Частка короткострокових депозитів у національній валюті впродовж 2010-2012 років стабільно збільшувалась із 15,8% до 20% (114368 млн. грн); питома вага довгострокових депозитів у національній валюті протягом 2010, 2011 років майже не зростала і становила 16% та 16,2% відповідно, а на 01.01.2013 року питома вага становила 14,5% (83133 млн. грн), що є ознакою зростання недовіри до українських банків.

Ще одна тенденція українського ринку депозитів полягає у коливанні за період з 2010-2011 років з незначною амплітудою (16,2% – 14,8%) короткострокових депозитів у іноземній валюті, станом на січень 2013 року – 12,8%; у незначному зменшенні з 11,3% у 2011 році до 10,9% станом на січень 2013 року

питомої ваги валютних коштів до запитання; а також у зростанні частки довгострокових валютних депозитів від 15,5% у 2010 році до 20,2% станом на січень 2013 року, що свідчить про зростання недовіри до національної валюти [12].

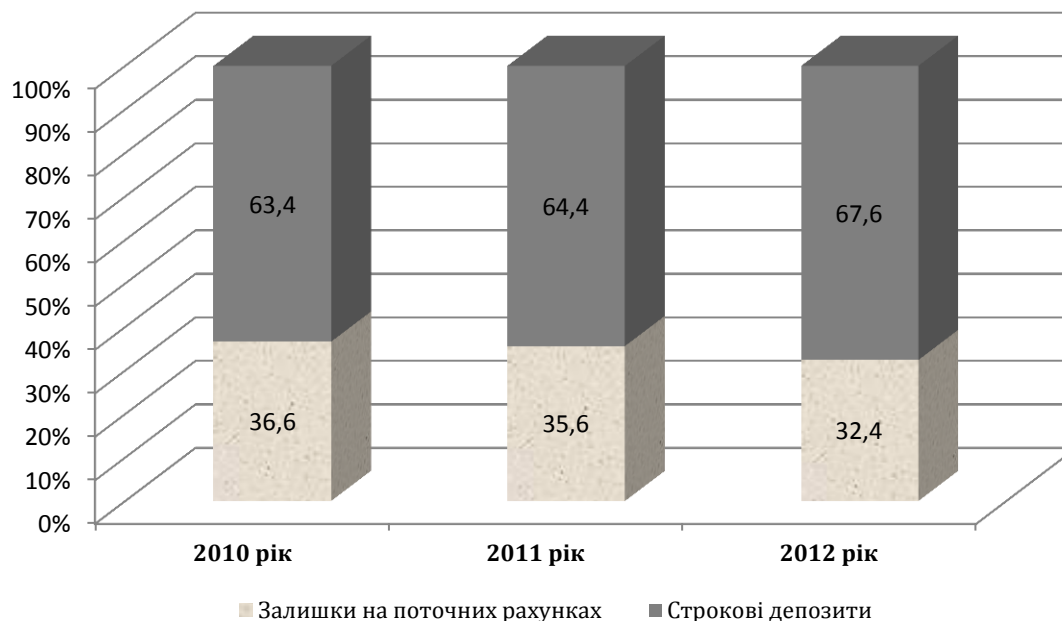
Відомо, що високі темпи інфляції за інших незмінних умов провокують підприємства і населення зберігати кошти у вільноконвертованій валюті. Саме це спонукало економічних суб'єктів до кінця 2012 року швидкими темпами нарощувати залишки на валютних рахунках (252074 млн. грн). Починаючи з 2010 року, валютний курс гривні коливався значно повільніше, темпи інфляції знизилися, але це не спричинило відповідного зменшення питомої ваги валютних вкладів у загальній сумі залучених коштів. Навпаки, протягом 2010-2012 років спостерігалось постійне зростання питомої ваги валютних залишків до рівня 44% [12].

Як свідчить аналіз, значна частка залучених банками коштів має безстроковий чи короткостроковий характер і характеризується значними темпами росту, і ця обставина лежить в основі негативної оцінки ресурсного потенціалу банків, що є дуже важливою проблемою у сфері формування та реалізації депозитної політики банків.

Оптимальна структура депозитів банку, побудована за принципом мінімізації витрат і ризику у національній та іноземній валюті повинна становити 70:30. Питома

вага в розрізі строковості з урахуванням ефективності їх розміщення та ризику повинна бути такою: залишки на поточних рахунках – 40%, строкові депозити – 60%. Будь-які зрушення в структурі депозитів впливають на дохідність і ступінь ризику банківських операцій.

З рис. 2 видно, що частка залишків на поточних рахунках комерційних банків України у загальній структурі депозитів має тенденцію до зменшення. За останні 3 роки питома вага строкових депозитів збільшилася на 4,2%.

Рис. 2. Питома вага депозитів комерційних банків України в розрізі строковості [12]

За 2010-2012 роки обсяг депозитних зобов'язань банків збільшився в 1,2 раза, в тому числі за коштами фізичних осіб – у 1,3 раза, за коштами юридичних осіб – у 1,4 раза. Упродовж досліджуваного періоду в структурі залучених коштів збільшувалась питома вага вкладів фізичних осіб: 2010 – 33,7%, 2011- 34,1%, 2012 – 38% та коштів суб'єктів господарювання -17,9%, 20,7%, 21,1% відповідно [11].

Можна спрогнозувати, що і надалі відбуватиметься приріст вкладів населення у банківській системі України, адже коливання обсягів заощаджень населення на банківських рахунках відображають зміни, що відбуваються в економіці країни. Також слід зазначити, що в умовах посткризового періоду в економіці України, після фактичного «падіння» банківської системи, необхідно повернути довіру населення до банків. Стрімкий розвиток усєї банківської системи України, однозначно призведе до виникнення нових форм і видів депозитних рахунків, серед яких ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки, які необхідно класифікувати для Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Учасниками Фонду є всі банки – юридичні особи, які зареєстровані в Державному реєстрі банків та мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність. За підсумками 2012 року кількість банків-учасників Фонду становила 175 банків, якщо порівнювати, то за станом на 1 січня 2010 року учасниками Фонду були 184 банківські установи. Кризові події 2008–2009 років довели, що система гарантування вкладів потребує

подальшого вдосконалення. Якщо станом на 01.01.2010 року у стадії ліквідації знаходилося 13 банків, то станом на 01.01.2013 р. їх кількість становила вже 21, а кількість вилучених Національним банком України банків з Державного реєстру (вперше за всю історію розвитку національної банківської системи) досягла свого максимального значення – 26 банків [13].

21 серпня 2012 року адміністративна рада Фонду прийняла рішення про збільшення гарантованої суми відшкодування до 200000 грн., що, на нашу думку, надасть суттєвого поштовху щодо зацікавленості середніх вкладників у зберіганні грошей у банках, а для самих банків – збільшувати обсяги надійних депозитів, використовуючи ці кошти для інвестування економіки.

Лише за умови вироблення ефективних методів роботи із залучення та найефективнішого розміщення коштів приватного сектору економіки, можливо досягти збільшення капіталу банків для забезпечення зростання потреб реального сектору економіки фінансовими коштами. До першочергових напрямів ефективної депозитної політики банку слід зарахувати: по-перше, створення умов для задоволення потреб клієнтів у депозитних послугах, які пропонуються банком; по-друге, підтримання ліквідності банку та мінімізація ризиків за депозитними операціями.

У практичній діяльності банку реалізація першого напряму означає займання банком певного сегменту на депозитному ринку та пропонування потенційним та діючим клієнтам такого спектра депозитних послуг, який би дозволив утримувати стійкі конкурентні

позиції порівняно з іншими банківськими установами та відповідні послуги, що пропонуються ними у сфері депозитного обслуговування різних груп клієнтів – банків, фізичних та юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності. Другий напрям депозитної політики банку визначає якісні параметри діяльності самого банку, який здійснює депозитні операції – з огляду на забезпечення його ліквідності та мінімізації ризиків. У цьому випадку мова йде про врахування при здійсненні банком депозитних операцій основних засад функціонування банку як ринкового підприємства, що визначається необхідністю формування зобов'язань у вигляді депозитів та їх розміщення шляхом проведення кредитних та інвестиційних операцій з метою отримання прибутку і забезпечення інтересів вкладників шляхом відповідних процентних виплат. З іншого боку, підтримка ліквідності позначається і на практичних заходах із формування депозитного портфеля банківської установи – в плані мінімізації ризиків за депозитними операціями як необхідної передумови забезпечення можливості виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками і кредиторами.

Вказані напрями депозитної політики банку визначають лише загальну спрямованість діяльності банку у сфері проведення депозитних операцій та управління депозитною діяльністю банку. Вони потребують деталізації, оскільки розробка депозитної політики має забезпечувати можливості ефективного управління депозитними операціями банку. Кожен банк повинен мати власну депозитну політику, вироблену з урахуванням специфіки його діяльності і критеріїв оптимізації цього процесу. НБУ має сприяти діяльності банківських установ, яка стосується створення корпоративних пенсійних фондів як інструменту депозитної політики та інститутів забезпечення економіки відносно дешевими довгостроковими

фінансовими ресурсами. Ґрунтовно слід переглянути ставки за депозитами, які мають однозначно знижуватися. Для економічно розвинених країн парадоксальне явище, коли в країні вигідніше відкривати депозит, ніж займатися підприємницькою діяльністю. Основною метою депозитних вкладень є перенесення вартості грошей у часі, а не отримання доходу. Тобто ставка за депозитами теоретично не має перевищувати рівень інфляції у країні. Понизити процентні ставки вдасться тільки тоді, коли рівень інфляції буде достатньо низьким, а національна грошова одиниця – достатньо стабільною.

Динаміка обсягів депозитів як фізичних, так і юридичних осіб, незважаючи на зниження темпів падіння, продовжує характеризуватися процесами відпливу коштів з банківської системи, обсяги кредитування реального сектора не відповідають потребам нормалізації економічного розвитку. Необхідною умовою фінансових вкладень в економіку є наявність у банків довгострокових коштів. НБУ необхідно звернути увагу на створення економічних передумов для активізації процесу залучення довгострокових коштів населення, тому особливої актуальності набуває питання нарощування капіталу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Забезпечення ефективної та гнучкої депозитної політики банку є необхідною умовою раціональної організації діяльності банку у сфері залучення депозитів та відповідних відносин між банком та його вкладниками, що визначається, перш за все, оптимізацією структури депозитного портфеля комерційного банку. Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів оптимізації депозитного портфеля вітчизняних банків з метою забезпечення достатнього рівня ресурсної бази для фінансування прибуткових активних операцій банку у кризових умовах сьогодення.

Список літератури

1. *Вожжов А. П. Процес трансформації банківських ресурсів [Текст] : монографія / А. П. Вожжов ; Севастоп. нац. техн. ун-т. – Севастополь : Изд-во Севастоп. нац. техн. ун-та, 2006. – 340 с.*
2. *Дзюблюк О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору [Текст] / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 10. – С. 76-83*
3. *Кравченко І. Банківська система та проблеми стратегічного розвитку [Текст] / І. Кравченко, Г. Багратян, Є. Мазіна // Вісник Національного банку України – 2012. – № 2. – С. 7-10.*
4. *Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку [Текст] / С. Козьменко, І. Школьник, Т. Савченко // Вісник Національного банку України. – 2012. – №06 (196) – С. 14-21*
5. *Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] / [Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. ; За ред. А. М. Герасимовича]. – [Вид. 2-ге, без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.*
6. *Дребот Н. П. Стратегічне управління депозитною діяльністю в банківській установі [Текст] / Н. П. Дребот, О. І. Білик // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012, №2 (14). – С. 31-35*
7. *Міщенко В. І. Банківський нагляд [Текст] : підручник / В. І. Міщенко., С. В. Науменкова- К. : Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011. – 498 с.*
8. *Примостка Л. Методичні аспекти аналізу ефективності управління портфелями комерційних банків [Текст] / Примостка Л. // Банківська справа. – 2010. – № 1(30). – С. 27-29*
9. *Мороз А. М. Банківські операції : [підручник] / [Мороз А. М., Савлук М. І., Пудовкіна М. Ф. та ін. ; За заг. ред. А. М. Мороза]. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.*
10. *Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 № 2740-III / [Електронний ресурс]. — 2010. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2740-14>*
11. *Основні показники діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807*
12. *Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім НБУ). Грошово-кредитна статистика / Статистичний бюлетень (електронне видання). Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897*
13. *Динаміка кількості учасників фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ФГВФО. – Режим доступу: – <http://www.fg.org.ua/statistics/>*

РЕЗЮМЕ

Брежнева-Ермоленко Ольга

Основные тенденции изменений в структуре депозитного портфеля коммерческих банков Украины

В статье исследованы современные тенденции привлечения депозитных ресурсов в банковскую систему Украины, осуществлен анализ изменений в структуре депозитного портфеля коммерческих банков. Рассмотрены основные направления эффективной депозитной политики банков.

RESUME

Brezhnyeva-Yermolenko Olga

Main tendencies of changes in structure of the deposit portfolio of commercial banks of Ukraine

The current trends of attraction of the deposit resources in the banking system of Ukraine are investigated. There have been analyzed the changes in the structure of the deposit portfolio of commercial banks. The main directions of the effective deposit policy of the banks are defined.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.